

Алихонтўра ўгирлаб олиб чикиб кетилиши окибатида Совет ҳукумати Шинжонгда кўзлаган мақсадига эришолмади, чунки бу билан кутилган мурасали «битим» тузиш натижасида ўлкада юзага келган келишмовчилик, нотинчлик вазиятини юмшатиш имконияти тугилмайди. Аксинча, Олтойда Усмон ботир Алихонтўрани топасанлар, деб исён кўтаради. У ердаги янги ҳукумат одамлари кўлга олиниб, камалиш, отилишлар янгидан бошланиб кетади. Вилоят ҳукумат ўринларига ўзининг содик одамларини тайин қилиб, Усмон ботир советпараст янги ҳукумат вакилларини ўлкани кизиллаштириш сиёсатида айблаб, марказ Урумчига шикоят билан элчи юборади.

Хитой ҳукуматининг бу ишларга муносабати ҳам аниқ ва катъий бўлмайди. Оғзида Усмонни коралаган бўлиб, зимдан унга қурол-яроғ етказиб бериб туради. Чунки Чанкайши ҳукумати кизил коммунистларнинг таъсирини қаерда бўлишидан катъи назар йўқотиш учун бутун Хитой бўйлаб уриш олиб бормоқда эди. Урумчида янги тузилган бирлашма ҳукумат аъзоларининг кўпчилиги Ахмад афанди бошлиқ уч вилоят раҳбарларини негизида совет одамлари деб биларди. Шунинг учун уларнинг таъсирини сусайтириш мақсадида уч вилоят ичида шаклланган бирликни синдиришга қаратилган ҳар қандай ҳаракатни кўллашга интиларди.

Урумчида тузилган бирлашган ҳукуматнинг маҳаллий вакиллари орасида ҳам зиддиятлар кўп эди. Қошғария вилоятларининг вакиллари Мухаммадамин Бугро, Айсо Алиптекин ҳазрат, Маъсуд афанди бошлиқ гуруҳ радикал ҳисобланган Ахмад афанди бошлиқ Или вакилларига ишонмас эдилар. Улар ҳам Усмон ботирдай ҳамма ишни қилаётган ўрислар: ичкари Хитойда коммунистларни гоминданчиларга қарши уриштирмоқда, уч вилоятда кизиллаштириш ишларини олиб бориш учун бунга қарши бўлган Али-хонтўрани ўртадан кўтарди, деб уларни ёқтирмас эди.

Улар:

— Биз кизилларга жон-жаҳдимиз билан қаршимиз. Чунки улар келса биринчи навбатда динни йўқотади; ерни, мол-мулкни умумлаштиради; урф-одат, қадриятларимизни оёқости қилади; иймонли, диёнатли, халқ орасида обрўйи бор одамларни узоктарга сургун қилади, қамайди, отади. Улардан халққа наф тегмайди, бор эркини қўлидан тортиб олиб, қул қилиб ишлатади. Шунинг учун биз уларга қарши қурашамиз, деб ўз дунёқарашларини ошқора ифода этарди.

Бирлашган ҳукумат таркибида Хитой коммунистларининг гоё ва мақсадларини қўллайдиган гуруҳ намояндалари ҳам иштирок этар эди. Уларнинг вакилларидан бири

бўлган Абдукарим Аббосов — янги ҳукумат котибининг муовини, кейинги пайтларда:
- Шинжонгдаги асосий зиддият - бу синфий зиддият. Шунинг учун Хитой коммунистлари раҳбарлигида пролетариат диктатураси ўрнатилгандагина, «эзувчи» синф йўқотилгандагина миллий, ижтимоий эркинлик, тенглик амалга ошади, — деган ташвиқотни килар эди.

Бу гуруҳ билан Ахмад афанди гуруҳининг кўз карашлари деярли бир хил бўлса ҳам, лекин улар сажда киладиган каъба бошка-бошка ерда эди.

Мана шундай ички зиддиятларга тўла бўлган бирлашма ҳукумат тепасида тараккийпарвар генерал Жанг Чежунг турарди. У «ягона Хитой давлати таркибида миллатлар иттифокини мустаҳкамлаш асосида тараккийёт эшикларини очиш оркали янги Шинжонгни кўрса бўлади», деб ҳисоблар ва шу сиёсатни амалга оширишга интилар эди. Лекин унинг бу интилишлари советларнинг туб манфаатларига мос эмас эди. Улар кўпроқ уч вилоят ўлкасида Хокимиятни кўлга олган Ахмад афанди бошлик ўз одамлари оркали демократик ўзгаришлар никоби остида ўз таъсирини мустаҳкамлашни, бу ердаги бойликлардан чексиз фойдаланиш имкониятини кўлга киритишни кўзлар эди. Уларнинг бу стратегик максадига эришиш йўлида янгидан катта гов бўлган нарса — бу кенгайиб бораётган Усмон, Калибек каби ботирларнинг исёни бўлиб, уларнинг асосий талабларидан бири Алихонтўрани ўз ўрнига кайтариб келтириш эди.

Кейинги пайтларда бу талабни Шаркий Турки стон мусулмонлари ҳам, Миллий армия сафидагилар ҳам гоҳ пардали, гоҳ ошкора кўринишда ўртага кўймоқда эди. Бунинг ошкора кўриниши курулли кўзголон шаклида бўлиб, у кўпроқ козок эли орасида канот ёя бошлайди. “Кизиллаштириш” сиёсатидан безган мулкдор кишилар, савдогарлар ўз фаолиятини йиғиштириб, бу ердаги ижтимои-иктисодий вазиятни янада кескинлаштирмоқда эди.

Алихонтўра ўгирлаб олиб чикиб кетилгандан кейин ўлкада юзага келган бу янги вазият узокни кўзлайдиган Совет “мутахассис”лари учун у кишининг тақдирини узил-кесил хал килишга имкон бермай, ўйлантириб кўйган эди.

Авваламбор Яратганнинг кудрати ва хохиши билан Алихонтўра бошчилигидаги Шаркий Туркистон мусулмонларининг озодлик ва мустақиллик учун олиб борган кураши шу ерда узилиб, тўхтатилади. Колаверса, Алихонтўрадан кейин Шаркий Туркистонда юзага келган ечими йўқ халк кўзголиши мумкин бўлган кескин вазият сабаб бўлгани учун, у кишини тез йўқотиб ташлаш Совет КГБ сига хос ўз жиноят ва хиёнат ишларининг изини колдирмаслик режаси амалга оширилмай, вақтинча эҳтиётлик билан уй камогида саклаб туриш керак, деган қарорга келинади.

Келажакда унинг ўзидан тўғридан-тўғри фойдаланиш имконияти бўлмаса ҳам, у кишига киёфадош, кўшок одамни тайёрлаш учун зарур бўлиши эҳтиёткор КГБ нинг махсус мутахассислари томонидан ҳисобга олингани эҳгимолдан холи эмас.

Ватанларидан мажбурий хижрат килинганидан кейин Тангригоғ ўлкасида инкилоб килиб ислом дини, маданияти асосида, маърифатпарвар, тараккийётга юз тутган давлат куриб, бутун Туркистон озодлигини орзу килган Алихонтўра тақдир тақозоси билан мустамлака зулми остида, динсизлар кўлида инграб ётган Ватанига яна зўрлик билан кайтарилади.

Аллохнинг такводор мўмин бандаси Алихонтўра такдирга тан бериб, Ухуд газоти вақтида нозил бўлган: «Вала тахину вала тахзану ва антумул аълавна инкунтум муминин», яъни «Эй мўминлар, бўшашманглар, кайгурманглар, албатта, сизлар устундурсизлар, агар чин мўмин эрсанглар», деган Куръон оятига ва Расулulloх (с.а.в.) айтган «Ислом устун бўлур, остин бўлмас, голиб келур, мағлубиятда колмас» сўзларига амал килиб, хайратланарли бекиёс жасорат, кўркмаслик намуналарини кўрсатиб, мустамлака ватанида яшай бошлайдилар.

Кейинги воқеаларнинг бориши шуни кўрсатдики, Аллох субханаху ва таолонинг такдир ёзувида у кишининг колган умри дунёдаги энг катта динсизлик ва иймонсизликка карши гоъвий курашга багишланган бўлиши белгиланган экан. Бунинг ижобати Алихонтўра ёзиб колдирган илмий асарларда ўз ифодасини топган.

Шак-шубхасиз Аллохнинг кудрати, химмати ва мўжизаси бўлиб, «дин халкпар учун опийум» дейилган вахший, дахшатли, динсиз бир жамиятда уй хибсида яшаб туриб, «Тарихи Мухаммадий» ва «Туркистон кайгуси» каби динсиз большевиклар шакллантирган атеистик жамиятни фoш этувчи асарларни яратишга муяссар бўлади.

У киши «Тарихи Мухаммадий» китобида ёзадилар: «Ватаним мени суймас экан, мен уни севганлигимдан, миллатим мени танимас экан, мен уни таниганлигимдан булар учун хар яхшиликни килмокчи эдим, килолмадим. Оз бўлсаям килмай караб туролмадим ва хам келажакдаги кахрамон ўзбек, уйгур болаларига, балки бутун Туркистон мусулмонларига ўзимдан ёдгорлик колдирмокчи бўлиб она тилимда бу китобни ёздим. Бундан максадим, хакикий ислом динини асоси билан халкка тушунтириш, пайгамбаримиз Мухаммад алайхиссаломни умматларига таништириш эди.

Хозирги даврда диёнат билан тараккиёт бирга яшай олмайди деган хато фикр окиллар томонидан эмас, жахондаги жохиллар томонидан таркалмишдир. Хакикатда эса, дин покликдур. Покликка курилган ахлоқдур. Динимизнинг асли ақлдур, куроли илмдур. Маърифат унинг сармоясидур. Мухаббатдин ишининг асосидур».

Ўзбек халкининг гурур-ифтихорларидан бирига айланган улуг бобокалонимиз сохибкIRON Амир Темурнинг “Темур тузуклари”ни таназзул йилларида таржима килиб, халкимизни бу буюк сиймо тимсолида мудрок уйкудан уйготишга харакат килади. Мустабид тузум хукмронлик даврида инсон хак-хукукпари, миллий гурур, порлок маънавиятимиз, ислом маданияти ва ахлоки мавзуларини ўз асарларида кенг ёритиб ва таргиб килиб, умрининг охирги кисмини хам озодлик ва мустакиллик учун курашиб ўтказади.

У кишининг бу даврдаги фаолияти хакида мустакил Ўзбекистон матбуотида кўплаб макола ва асарлар битилган ва бу жараён хали хам давом этиб келмокда. Алихонтўра 1976 йили феврал ойида Тошкент шаҳрида 91 ёшда бу фоний дунёдан абадият оламига юзланади.

Инсонсевар Алихонтўра Соғуний хаётининг охирги йиллари хакида мархум укамиз Бобурхонтўра шундай ёзади:

Тошкент шахри, Кохата махалласининг бир хароба бурчагида жойлашган кўримсиз, кичкина, аммо багри кенг, кўнгилга якин, баракали кулбада ўзбек халкининг буюк ўғли Алихонтўра Соғуний бобомизнинг иймон ва калб чўглари билан муборак умрининг охири дамларигача кўринишдан бир текис, осойишталикда тўрткулокли хаёт козони тинимсиз кайнар эди.

Олтин рангли зар салла жойлашган муборак бошларини баланд кўтариб дадил, собит кадам ташлаб, хазрати Алишер Навоийни олиб кочса, юрт-элнинг такдирига бефарк, мурасачи кишилар уялиб қарардилар, ҳаммаслак дўст-биродарлар эса хаяжон ва хайрат билан боқар эдилар.

Алихонтўра Соғуний хазратларининг Ватан ва миллатга бўлган хиссиёти канчалик диний рух билан сугорилганлигига карамай, ул зот ўзини олди билан “мен яралишимдаёқ инсонпараст эдим” дейди. Нега у ўзини ҳамма учун тушунарли ва якин бўлган инсонпарварман деб хисобламайди? Ахир, инсонпарварлик аслида гуманизм демакдир-ку! Ўйлашимизча, бунинг сабаби инсонпарварлик кўпчиликка хос бўлган хиссиёт бўлгани ва ўз ичига яхши-ёмон амалларни олиши ҳам мумкинлигидир. Ҳаммага маълум, инсонпарварлик гоёсини никоб қилиб олиб, инсоният тарихида мудҳиш, дахшадли жиноятлар содир қилган “инсонпарвар” арбоблар кам бўлган эмас. Бундай ҳолатлар мавжудлиги инсонпарварлик, дунёқараш иймондан эмас эканлигини кўрсатади.

Буни яхши билган, ўз иймон-эътиқодига содик, Аллохни севган, такводор Алихонтўра Соғуний инсонпарварлик тушунчасидан ўзини эҳтиёт қилади ва инсонпарастлик буюк фалсафий гоёни мусулмон оламида биринчилар каторида илгари суради.

Иймонимиз комилки, дунёнинг кўрки бўлган, Аллохнинг ягона ақл ва калб эгаси бўлмиш севиқли бандаси ўз парвардигори томонидан азиз ва муқаррама қилиб яратиб қўйилган бўлса-ю, унга ўз раҳмати ва марҳамати ила, хатто, ўзи яхши кўрган фаришталарини сажда қилдирган бўлса-ю, Аллохнинг солиҳ ва сиддик бандаси Алихонтўра нега “мен инсонпарастман” демас экан? “Параст” сўзининг форсча лугавий маъноси “севмок”, “яхши кўрмок”, “ёқтирмок” дир. Бу сўзнинг яна бир маъноси “сигинмок” дир. “Будпараст” сўзи билан “шахсиятпараст” сўзи маъносида канчалик катта фарқ бўлса, Алихонтўранинг инсонпарастлиги билан динпарастлиги ўртасидаги фарқшунчалик оздир.

Алихонтўра Соғуний учун бутун ер юзидаги махлуқот — инсон, хайвон ва наботот Аллохнинг яратган нарсалари бўлиб, уларнинг хилкати, моддаси, жисми ва руҳи мусулмондир. Қофирлик ва мушриклик балосига гирифтор бўлган бенасиб миллатлар ва элатлар устидан Алихонтўра унчалик қайғуриб кетмайди, уларни ёмонлаб фикр юргизмайди, исломга даъват этмайди. Алихонтўра фақат уларнинг такдиридан афсусланиб, озгина кулимсираб “бечоралар” деб қўяди, холос. Чунки у аминки агар Аллохнинг ўзи мушрикларга ўзининг охири Расули орқали марҳамат қилиб: “Уларга айтинг, ноумид бўлмасинлар” деб хабар берган бўлсаю, Алихонтўранинг номусулмон инсонларга бўлган умидлари нақадар катта эканлигини фараз қилиш унчалик қийин бўлмаса керак. Алихонтўра Соғуний хазратларининг бундай дунёқарашини унинг буюк инсонпараст гуманистлигидан далолатдир.

* * *

Алихонтўрадан кейин Шаркий Туркистон Уч вилоят ўлкасида содир бўлган айрим воқеа ва ходисаларга қисқача тўхталиб ўтамиз.

Кайта қурилган Шинжонгўлка ҳукумати раиси, мохир сиёсатчи генерал Жанг Жежунгга Совет ҳукумати томонидан ўз зиммасига олинган махфий вазифа «аъло» бажарилгани, яъни Шаркий Туркистон миллий мустақиллигини бошдан охиригача қатъият билан химоя қилиб турган Шаркий Туркистон ислом жумҳуриятининг байроқдори, ҳукумат раиси Алихонтўра ўртадан кўтарилгани кенг сиёсий имкониятлар яратиш беради.

Агар Совет ҳукуматининг бу хиёнатқарона қирдикори бўлмаганда Уч вилоятда у киши бошчилигида галаба қозонган миллий озодлик инқилоби Шаркий Туркистоннинг қолган вилоятларига ҳам тез ёйилиб, шак-шубҳасиз галаба қозониши мумкин эканлиги аниқ эди. Шу сабабли, Марказий Хитой ҳукуматининг қавқулодда вақили бўлган ва Шинжонг ўлкасининг қелажак тақдирини ўз ихтиёрича ҳал қилиш ҳуқуқига эга бўлган бу генерал ўз фаолиятининг бош мақсади қилиб, Хитой давлатчилиги янги демократик Шинжонгни яратишга ҳаракат қилади.

Натижада ҳукумат томонидан қабул қилинган ўлка дастурида Хитой - Совет дўстлигини мустаҳкамлаш, халқчил сиёсатни йўлга қўйиш, миллатлар иттифоқини қучайтириш ва шу тамойиллар асосида тинчликни ўрнатиш ва сақлаш қабилар асосий вазифа деб белгиланади. Дастурда эълон қилинган ўлканинг сиёсий-ижтимоий, молиявий-иқтисодий, маданий-маориф ва миллий тенглик, инсон ҳуқуқи ҳамда демократик ўзгаришлар тўғрисидаги аниқ кўрсатмалари ҳақиқатан ҳам тўлиқ ижро этилса, ўлка халқининг қелажакда тараккиёт йўлига чиқиб олиши мумкинлиги кўринар эди.

Шу дастур асосида буюқ Хитой давлатчилиги манфаатини кўзлаб, географик ўрни жихатидан хитой таъсиридан анча узоқда бўлган бу ўлкада бир қатор демократик ислохотлар ўтказила бошлайди. Биринчи навбатда, очик сайловлар ўтказилиб, вилоят ва марказий Кенгашларга халқ вакиллари сайланади. Натижада Кенгашлар аъзосининг кўпчилигини ерли миллат вакиллари ташкил қилади. Шунга мос равишда янги қиланган ўлка ҳукумати тарқибда ҳам ерли миллат вакиллари сони ошади.

Афсуслар бўлсинки, қатор имкониятлар юзага қела бошлаган бундай қулай вазиятда ҳукумат аъзолигига сайланган ерли миллат вакиллари ўртасида гуруҳбозлик авж олиб, ўзаро низолар қучайиб кетади. Улар жипслашиб, амалий ислохотлар юргизиш, халққа илм-хунар, маърифат эшиқларини очиш ўрнига мансаб таллашиб, игво кўзгаб бошқа «йўл кўрсатувчи»ларнинг хоши-идроқларини амалга оширувчиларга айланиб қолишади.

Бундан хабардор бўлган халқ орасида турли манфаатдор қучларнинг гиж-гижлашлари натижасида гўё ўз тарафдорларини химоя қилаётгандай бўлиб кўплаб намоишлар, тартибсизликлар, кўзғалишлар содир бўлади. Аммо энди йўл кўрсатувчи шам-чироксиз, турли манфаатлар қаллашиб ётган қоронги йўлдан буюқ мақсад сари юриш бениҳоят оғир иш эди.

Янгича сиёсат юрғазишга интилган Жанг Жежунг ерли халкнинг ҳукуматга бўлган муносабатини ижобий томонга ўзгартириш макседида, миллий мухторият тамойилларига амал қилган бўлиб, бир йилдан кўпроқ вақт ўзи эгаллаб турган ҳукумат раислиги лавозимини ерли миллат вакилига топширишга қарор қилади. Бу ўринга унинг тавсиясига биноан ҳукуматнинг ўнг қаноти вакиллари намояндиларидан бўлган Маъсуд Бойқўзи афанди 1947 йили 28 май куни тантанали равишда ўлка Кенгаш аъзолари томонидан кўпчилик овоз билан сайланади ва Марказий Хитой ҳукумати уни тасдиқлайди.

Бу ўринга ҳукумат раисининг ўринбосори бўлиб ишлаб турган Ахмад афандининг тавсия қилинмагани ўлкада қучайиб бораётган советлар таъсирини қамайтиришга уриниш эди. Чунки Маъсуд Бойқўзи Собирий туркий бирлик, яъни “пантуркизм” гоёсининг йирик намояндиларидан бўлиб, советлар тузумининг ашаддий душманларидан эди. Бу гоё эгалари огизда туркий миллат ва халқлар озодлиги, бирлиги учун курашар эдилар. Улар:

— Биз туркмиз, туркий бирлик даъвосини қилишга ҳақлимиз, чунки бунинг табиий асослари мавжуд. Бу — тарих, юрт ва маданият бирлиги, умумий дин ва тил борлигидир, — деб ўз гоёларини Ватаннинг ичида ҳам, сиртида ҳам кенг тарғибот қилар эдилар. “Пантуркист”чилар Советлар мустамлақаси бўлган Туркистон ўлкасининг тўлиқ озод ва мустакил давлат бўлишини талаб қилар эди. Раислик лавозимига ўтириши билан Маъсуд афанди бу йўналишдаги ишларга кенг йўл очиб беради. Миллий ҳисли зиёлилар журнал ва газетларда миллий тарих, маданият, тил, дин, маънавият масалаларига оид кўплаб мақолалар билан чика бошлайдилар.

Шу билан бирга матбуотда радикалчиларни “қизиллаштириш” сиёсатини ўлка халқига сунъий тикиштиришда айблаб, кенг ташвиқот ишлари ҳам олиб борилади. Ўлкада Совет таъсири қучайиб бораётгани очик танқид қилина бошлайди.

Яна шу мажлисда уйғур, қозоқ, татарлар орасида обрў-эътибори анча юқори бўлган Бурхон Шахидий Марказий Хитой ҳукумат хайъати аъзолигига ўлкадан номзод қилиб кўрсатилади ва тасдиқланади. Жанг Жежунг бу номзодни танлаганда у кишининг татар миллатига мансублиги туфайли муқим сиёсий майдонга эга эмаслигини ва ҳар икки гуруҳ — радикаллар билан консерваторларга бир хил муносабатда эканлигини инобатга олган бўлса керак.

Бизнингча, бунинг бош сабаби — Бурхон афандининг ҳамиша давлат бирлиги ва бутунлиги масаласида Хитой томонга ён босиб иш кўрганидир. Ватан туйғусига эга бўлмаган бу киши, 1949 йили хитой коммунистлари ҳокимият тепасига қелиб гарбга юриш бошлаганда Шарқий Туркистон ўлкасини иккиланмай уларнинг қўлига ўтказиб берди. Кейинчалик, “раис” бўлмиш Бурхон Шахидий ўлкада Қизил Хитой сиёсатини изчиллик билан, огишмай амалга оширган ва шу сабабли ўз мансаб курсисида узок ўтиришга муваффақ бўлган кишилардан бирига айланди.

Уддабурон Жанг Жежунг сиёсатидаги бундай ўзгаришлар, биринчи навбатда, у ерда иш олиб бораётган совет консулига ёқмайди. Шу пайтгача ўлкадаги муқим ўзгаришларда консул воситачилик қилиб, маслаҳатчи бўлиб фаол иштирок этиб қелган эди. Уларнинг режаси бўйича раислик лавозимига ўзларига содиқ бўлган Ахмад афанди тайинланиши лозим эди. Бу - дунё вазияти ўзгариб турган ана шу пайтда, икки давлат муносибатлари

хали тўлик шаклланмаганлиги сабабли келажакда ҳам муҳим рол ўйнаши керак эди.

Кутилмаган бу воқеадан хабар топган Урумчидаги совет виде консули Евсеев ўлка ҳукумати раисининг муовини Ахмад афандини чакиртириб, бу масалага қарши чиқиш юзасидан унга кўрсатма ва маслаҳатлар беради. Алихонтўра кўлида ишлаб миллий хиссиёти анча уйгонган, Урумчига келиб буюк миллат етакчилари Исобек Алиптекин, Мухаммадамин Бугро, Маъсуд Бойқўзи каби инсонларнинг гоё ва интилишларини тушунган Ахмад афанди, ипсиз боғланганлиги сабабли яна ўз хоших ихтиёрига қарши совет “маслаҳатчи”ларининг айтганини бажаришга мажбур бўлади.

У Маъсуд афандилар билан биргаликда янги ҳукумат таркибида ишлаб, Шинжонг ўлкасига ваъда қилинган олий мухториятни кўлга қиритиш учун курашиш ўрнига, уларни консерваторликда, Хитой ҳукуматининг мухтор вакили Жанг Жежунгни “битим”га хилоф биртарафлама иш кўраётганликда айблаб, ҳукумат таркибидан чиқади ва ўз тарафдорларини олиб, Гулжа шаҳрига қайтиб кетади.

Ҳукумат аъзоларининг бу фожиали бўлиниши уйгур миллатининг ички ва ташқи душманлари Алихонтўрани сиёсий сахнадан узоклаштиргандан кейин эришган иккинчи катта ютуғи эди.

Бир отга мингашган бу кишилар билиб-билмай, ўзларича, отни етаклаш учун тизгин талашдилар. Лекин тизгин ўзларининг кўлида эмаслигини кўрларча билмадилар, билишни ҳам истамдилар. Натижада, биринчи галда икки душман ўз манфаатлари йўлида махфий тил бириктириб, Шарқий Туркистон мустақиллигини йўқ қилган бўлсалар, иккинчи галда уйгур миллати учун ваъда қилинган олий мухторият ҳам бутунлай йўқотилди.

Ўз тарафдорлари билан бирга Гулжага қайтиб келган Ахмаджон Косимий “2-дом” “мутахассис”ларининг кўрсатмаларига мувофиқ зинҳор қуролли тўқнашувни мақсад қилмай, тинчлик ва демократияни химоялаш масалалари атрофида халқни жипслаштириш, уч вилоятдаги вазиятни таҳлил қилиб, совет билан савдо-сотик ишларини жадаллаштириш, халқ ичида совет тарафдорлари ва фуқороларининг сонини зимдан паспорт тарқатиш йўли орқали кўпайтириш, ўлка ҳукумати билан келишув олиб бормаслик, ички Хитой фуқаролар уруши натижаларига тайёр туриш каби вазифа-топшириқларни бажариш билан банд бўлади.

Ўлка ҳукумати Ахмад афанди бошлиқ гуруҳга 5-6 ой ўткандан кейин Урумчига қайтиб келишни, ўртада келиб чиққан низоларни ақл доирасида музокара қилишни ва ечимини топишни таклиф қилиб хат жўнатади. Лекин бу тараф Маъсуд афандининг ўлка раислик вазифасидан бўшатилиши талабини биринчи шарт сифатида кўядилар. Ўз “холислик” вазифасини бажараётгандек кўрсатган Совет ҳукумати вакили икки томонни “юмшатиш”га ҳаракат қилгандек бўлади.

Уйгур миллатининг кейинги давр тарихига кўз ташласак, бу ўлкада юз берган ҳар бир кўзғолон ва инқилобларда ўрислар ошқора ва яширин фаолият кўрсатганини кўрамиз. Бунинг бош сабаби уларнинг ҳеч қачон уйгурларнинг мустақил бўлишига ёрдам бериш,

хайрихохлик билдириш ниятлари эмас эди, балки Шаркий Туркистоннинг табиий ер ости ва ер усти бойликларини ўз манфаати йўлида хохлаганича талаш ва ишлатиш эди.

Холбуки, бу мустабидлар уйгур халкининг мустакиллигини хохламасди, чунки улар мустамлака зулми остида тобе бўлган ўзбек, козок, киргиз ва бошка кариндошларига таъсир кўрсатишига, окибатда, улар ҳам мустакиллик даъвосини кўтариши мумкинлигига тоқат килолмасди. Шу сабабли руслар бу ўлкани хар доим ўз таъсир доирасида саклашга интилган, факат бунинг имконияти бўлмади колган пайтлардагина уни Хитойларга киммат бахода сотиб келган эди.

Япония билан уруш ва давомли ички конли курашлар натижасида холдан тойган Чанкайши хукумати хозирги шароитда Шинжонгни ўз кўлида саклаб қолиш учун, Иккинчи жахон урушида галаба қозониб, кудрати янада ошган кўшни Совет Иттифоқи билан хар кандай мурасага боришга тайёр эди. Совет хукумати бунинг биланлиги сабабли, Хитой томонга Урумчидаги бош консули Савельев оркали Шинжонгдаги воқеаларга ўз муносабатини билдиради. Унда кўрсатилишича: “Шинжонгда юзага келган вазиятнинг ечими, асосан, генерал Жанг Жежунг таъкидлагандай, Хитой-Совет дўстлик муносабатига ва миллий масала ечимига боғлиқдир. Уни Хитой — Совет муносабатини дипломатия йўли билан яқинлаштириш, дўстлик ришталарини мустахкамлаш оркали амалга оширсин бўлади.

Лекин миллий масалага алоҳида эътибор бермок лозим. Совет хукумати пантуркистларнинг Хитой давлати таркибидан ажралиб чиқиш харакатини катъий қоралайди. Хар кандай давлатдаги оз сонли миллатлар ўзларининг ватанларидан ажралиб чиқиб, харгиз порлок истикбол йўлига эришолмайди. Ўз ватанидан бўлиниб чиқиш учун бўлаётган хозирги уринишлар оз сонли миллатлар учун факат зиён келтиради.

Шу сабабдан ўлка хукуматида Маъсуд афанди каби одамларнинг раис бўлиб туришига биз норозимиз. Агар бу масала “максад”га мувофиқ хал қилинса, хозир Шинжонгда юзага келиб колган бир канча ички масалаларни жиддий хал қилиш имконияти тугилади. Биз генерал Жанг Жежунгнинг бу йўналишдаги сай-харакатларини қўллаб-қувватлаймиз. Агар лозим топилса, илгаридаги каби Или тараф билан бевосита кенгаш олиб бориш учун икки томонни яраштириб қўйиш воситачилигини ҳам ўз зиммамизга оламиз. Бу вазифани бажариш Гулжадаги консул зиммасига топширилди” — дейилади.

Шинжонгни кўлда тутиб туриш учун ўрисларнинг гашига тегмай, улар билан келишиб ишлаш зарурлигини тушунган генерал Жанг Жежунг таклифига кўра Гоминдан хукумати Маъсуд афандини ўлка раислигидан бўшатиб, Бурхон афандини унинг ўрнига тайинлашга қарор қилади. Маъсуд афанди гоминданчилар кутган жойидан чикмади. У киши имкониятдан фойдаланиб, биринчидан, туркчилик гоёсига содик харакатлари билан Хитой давлатининг бутунлигига хавф сола бошлаган эди, иккинчидан, унинг ўрисларга очик қарши харакати энди тикланиб келаётган Хитой — Совет муносабатлари яхшиланишига хизмат қилмади.

Ўрисларнинг эътирозини хисобга олиб, яна бир қатор ўзгаришлардан кейин, Жанг

Жежунг Или тарафга: “Сизлар карши бўлган Маъсуд афандини ўрнидан олдик, энди Урумчига келинглар, биргалашиб ишлаймиз...” каби таклифни килади. Бунга жавобан Ахмад афанди гурухи Урумчида юз берган ўзгаришларни ижобий баҳолайди ва hozирги ўзгарувчан вазиятда Бурхон афандидек одамнинг ўлка раиси вазифасини эгаллаб туриши ўзлари учун зарарсиз деб билади. Улар Бурхон Шахидийни билимли, бой тажрибага эга бўлган, энг асосийси, жохил мутаассиб киши эмас, деб баҳолайдилар. Бунинг яна бир ижобий томони, Бурхон афандининг хитойлар ичидаги илгор фикрли, демократияга мойил одамлар билан танишлиги ва улар билан тил топишаолишидир, дейди улар.

Лекин Хитой ичидаги хокимият учун гоминданчилар ва коммунистлар ўртасида узок давом этиб келаётган конли уруш Совет Иттифокининг ёрдами билан коммунистлар фойдасига хал бўлаётган вақтда, Ахмад афанди гурухининг ўлка гоминдан ҳукумати таркибида бирга ишлаши советлар манфаатига мос эмас эди. Чунки Шинжонг масаласи хам буюк давлатлар келишувида коммунистлар фойдасига хал бўлган эди. Шу сабабли бу таклиф қабул қилинса, келажакда кўшимча ташвишлар юзага чиқиши эҳтимолдан холи эмас эди.

Бундан ташқари, Алихонтўра бошчилигида амалга оширилган инкилобнинг миллий мустақиллик гоёсига хиёнат қилингандан кейин ўтган давр ичида ўлкада юзага келган нотинчлик, иттифоксизлик, вилоятларда, хатто армия ичида содир бўлаётган норозиликлар Ахмад афанди ва унинг сафдошлари қарашларида Совет ҳукуматига муносабатни хам ўзгартира бошлаган эди. Бундай ҳолатни кўздан кочирмайдиган совет “мутахассис”лари уларга ишончини йўқота бошлайди. Шу сабабли, совет “маслаҳатчи”лари Урумчидаги Янги ҳукумат таркибида ишлаш режасига очикдан-очик қарши чиқмаса хам, бир канча шартлар қўйишни уларга тавсия қилади.

Талабларнинг асосийлари: Шинжонгга инкилоб даврида ички Хитойдан келтирилган ўн минглаб аскарларни ўлкадан олиб кетиш; етти вилоятда камалган илгор фикрли кишиларни дархол озодликка чиқариш; бунга сабабчи бўлган харбий амалдорларни жавобгарликка тортиш; бирлашган ҳукуматнинг амалий ҳуқуқдоирасини чекламаслик қабилар эди. Булар дархол амалга оширилиши мумкин эмас эди. Шу боис Советнинг гаразли маслаҳати, босими остида ўлка халқининг манфаати йўлида бирга ишлаш, миллий бирликни тиклаш имконияти иккинчи бор хам қўлдан кетади.

Уч вилоятда русларнинг гаразли манфаати бўлмаганда, балки ўз раиси атрофида бирлашиб ишлаган ўлка ҳукумати мағлубиятга юз тутган Гоминдан ҳукуматидан маҳаллий халқучун бир канча миллий эркинликларни олиш, жумладан, имтиёзли мухториятга эга бўлиш эҳтимоли бўлармиди? Негаки, Гоминдан ҳукумати хар доим ўз чиқишларида давлат отаси ҳисобланган Сун Ятсиннинг “Уч миллий маслақ” таълимотидаги “Оз сонли миллатларга ўзини-ўзи бошқариш ҳуқуқи берилади”, дейилган тамойилга амал қилинади, деб кўп марта очик таъкидлаган эди-да. Афсус, тақдирда тесқари ёзилган бўлса, бандаси нима хам қилар эди!

1949 йилда ички Хитойда коммунистлар хокимияти тахтини эгаллаган қизил аскарлари билан уларнинг сиёсий раҳбарлари гарбга — Шинжонг ўлкасига хам етиб келади.

Ўлкадаги вазиятни тўла ўз назорати остида ушлаб турган Совет ҳукумати келажакда Шарқда социалистик лагернинг мустахкам кўргони бўлади, деган умидда — янги коммунистик давлатни кутлаб, унга Шинжонг ўлкасини тухфа қилади.

Қадимдан бу икки катта кўшни империялар оз сонли, ўз давлатига эга бўлмаган уйгурларга ўхшаган миллатларнинг тақдирини ўз хохиш-ихтиёри манфаатлари асосида ҳал қилиб келгани маълум. Хатто Шарқий Туркистон уч вилоятида Алихонтўрадан кейин ҳокимият тепасига ўзлари қўйган, умр бўйи советларга фидойи бўлиб, садокат билан хизмат қилган Аҳмаджон Қосимий ва унинг сафдошларини ҳам улар сурбетларча алдайдилар.

Урумчига келган янги тузум эгалари бўлмиш Қизил хитойлар ҳокимиятни силлик, ҳеч қандай қаршиликсиз, ўзаро қелишув асосида қабул қилиб олади. Бу вазиятда Шинжонгдаги ишларни узокни кўзлаб тартибга солган, керакли одамларни ўз жойига қўйган, буюк ягона Хитой давлатчилиги мафқурасига ҳамиша содиқхизмат қилиб келган генерал Жанг Жежунгнинг роли катта эди. Бу “сиёсий тулки” номини олган киши ўз гоёсига содиқ холда галаба қозонган коммунистлар ҳукумати хизматига ўтади.

Унинг маслаҳати ва “раис” Бурхон Шахидийнинг ёрдами орқали янги ҳукумат ўлкада ўз тартибини тез ва осон ўрнатади. Биринчи бўлиб, ўлкадаги икки юз мингдан ортиқ гоминдан аскарлари қуролсизлантирилиб, ишлаб чиқариш қурилиш армияси шаклида қайта тузилади. Узокни кўзлаган янги Пекин раҳбарияти режасига биноан ички хитойдан яна шунча сонли аёл-қизлар қўчириб келтирилиб, оила қуриш орқали уларни шу ерда илдиз орттириш, ерлаштириш ишлари жадаллик билан амалга оширила бошлайди.

Шу билан Алихонтўра қайгуриб “Ўз Ватанида мустақил бўлмаган кичик миллатлар келажакда қора аждаҳога ютилиб кетади”, деб башорат қилган жараёнга биринчи қадам ташланган эди. Халқ гамини ўйлагандек кўринган бу ёлгончи-алдамчи коммунистлар, керак жойда қурол қучи билан ҳамда фойда-зиёнини тўғри тушунмаган, виждонсиз, қора-қуров қондонлардан фойдаланиб, динсизлик-худосизликка асосланган ҳокимиятни ўлканинг етти вилоятида ўрнатади. Бу йўқсуллар тузумини қабул қилмаган, унга қарши бўлган Урумчи ва бошқа шаҳарлардаги билимли, истеъдодли, миллатсевар, ватанпарвар миллий зиёлилар, нуфузли кишилар ҳар хил уйдурма баҳоналар билан яна қамалади, отилади, оғир ишларга жўнатилади. Фақат айримларгина ўзга юртларга хижрат қилиш имконини топадилар. Шулар қаторида бўлган Исо Юсуф Алптегин, Мухаммадамин Бугро, Пўлат Қодирий каби буюқ инсонлар умр бўйи Ватандан ташқарида Шарқий Туркистон халқининг озодлиги, миллий мустақиллиги учун қурашиб келганлар.

Уч вилоят халқи мустамлақа зулмига қарши қон тўқиб инқилоб қилган, мустақил давлат қуриб, озодликнинг ширин таъминини татиغان, мудроқ, гафлат уйқусидан уйғонган халққа нисбатан, Қизил хитойлар ўзгача сиёсат юрғаздилар. Гулжага етиб келган ваколатли Хитой комиссарлари биринчи навбатда вазиятни яхшироқ ўрганиш учун бу ерда мустахкам ўрнашиб олган ва лаганбардорлик билан ўзининг дўстона муносибатини ҳар қадамда билдириб турган Совет консулхонаси, “2-дом” ва бошқа идораларнинг “махсус” ходимлари, “маслаҳатчи”лари билан учрашадилар. Улар хўжайинларининг ўзаро қелишганидан мамнуният билан бу ердаги вазиятга алоқадор барча маълумотларни

мукаммал билдирганидан ташқари, миллий кадрларнинг, обрўли шахсларнинг тўлик рўйхатлари, улар хақида йиллар давомида йигилган маълумотларни ҳам тўла топширадилар.

Лекин бунга каноат қилмаган Кизил комиссарлар азалдан Хитой халқи ва ҳукуматига содик бўлиб келган “фидоий”лар, янги ҳокимият эгаларига мансаб таъмасида ўз садокатларини шошилиб изҳор қилмоқчи бўлганлар, ўзларини моддиюнчи, компартия ва Мао гоъларининг изчил мухлислари деб таништирганлар билан ҳам алоҳида-алоҳида учрашувлар ва суҳбатлар ўтказадилар. Улар бу йигилган ахборат, маълумот ва материаллар асосида бўлиб ўтган инқилоб хақида, бу ердаги Аҳмад афанди бошлиқ ҳозирги раҳбарият, Советларнинг таъсири тўғрисида етарлича маълумотга эга бўладилар.

Йиллар давомида Гоминдан ҳукумати билан тинчлик ва муҳторият масаласида музокараларда тобланган, Алихонтўра кўл остида ишлаб миллий ҳиссиёти уйғонган Аҳмад афанди ва унинг маслакдошларининг миллий масалага нисбатан қарашлари ва муносабатлари тўғрисида аниқ маълумотлар тўплайдилар. Уларнинг ҳулосаси шуни кўрсатадики, бу ердаги раҳбарият Шинжонгни янги Хитой ҳукумати таркибида Совет Иттифоқидаги республикаларга ўхшаш республика бўлишини истайдилар. Номи “Уйғуристон” бўлишини ва ундан келиб чиқадиган ҳақ-ҳуқуқларга эгалик қилишини хошлайдилар. Бу хошиш-истакларни Уч вилоят раҳ-барияти Хитой вакиллари билан бўлган бир қанча учрашувларда тарихан асослаб қатъият билан изҳор қиладилар.

Бундай муносабат Кизил комиссарлар учун қутилмаган муаммо бўлади, чунки Хитой коммунистларининг ҳам ягона бир бутун давлат таркибида кичик миллатларга республика мақомини бериш ниятлари йўқ эди-да!

Ўз мақсадига эришиш йўлида ҳар қандай усуллардан фойдаланиш мумкин деган тамойилга амал қиладиган совет “мутахассис”лари ўзлари бошлаб кўйган бу ишни ими-жимиди саранжонлаш ниятида яна бир разилликка кўл уради.

1949 йили сентябр ойида Пекинда бўлиб ўтадиган умумхалқ сиёсий маслаҳат Кенгашида Шинжонг ўлкасидан вакил бўлиб қатнашишга Гулжадан Аҳмаджон Косимий бошлиқ уч вилоят раҳбарияти таклиф қилинади. Бутаклифни марказнинг Шинжонг масаласига бўлган қатта эътибори, деб тушуниш лозимлигини билдирган Гулжадаги Кизил комиссарлар ва совет “маҳсус” ходимлари унга жиддий тайёргарлик кўриш маслаҳатини берадилар. Бунинг учун улар ҳар қандай ёрдамга тайёр эканликларини ҳам билдиришади. Натижада Пекинда Шинжонг масаласи юзасидан қилинадиган докладни тайёрлашга киришилади. Хатто бу ишга ўзларининг ташаббуси билан “Шинжонгшунос” ҳисобланадиган Совет дипломатларидан бири бўлган собиқ вице-консул Василий Борисов ҳам жалб қилинади.

Бу киши хитой коммунистлари Шинжонгга кириб кела бошлаганда Гулжада яна пайдо бўлиб қолган эди. У Шарқий Туркистон уч вилоят инқилобида Совет Иттифоқининг ваколатли вакили бўлиб иштирок этган, ўз ҳукумати номидан уни кўллаб-қувватлаб, ўқ-дори, қурол-яроқ, аскарый қуч билан ёрдам қилишни Алихонтўрага ваъда берган

кишиларнинг бири эди. Бу садокатли “ижрочи” Гоминдан ҳукумати билан “тинчлик битими” имзолангандан кейин дарҳол кўздан гойиб килинган бўлса ҳам, янги Хитой ҳукумати олдида совет манфаатларини химоя қилиш, Совет — Хитой дўстлигини мустаҳкамлаш учун яна жалб килинган эди. Василий Борисов уч вилоят раҳбариятининг тузилаётган янги Хитой давлати таркибида Шинжонг ўлкаси камида олий мухторият мақомига эга бўлиши керак, деган фикрини ҳам билар ва уни кўллаб-қувватлар эди.

Натижада анча катта хажмга эга бўлган баённома - доклад тайёрланади. Унда уйгур давлатчилигининг тарихий асослари, уйгур халқининг асрлар давомида мустамлака зулмига қарши олиб борган миллий озодлик курашлари, ички ва ташқи душ-манларнинг ўзаро тил бириктириб, уйгур миллатининг ҳаққоний манфаатлари, ҳақ-ҳуқуқлари доимо сотилиб келинганлиги ишончли далил-исботлар билан баён этилади. Докладнинг асосий ҳулосасида уйгур халқи бир бутун демократик Хитой давлати таркибига иттифокдош республика ёки олий мухториятга эга бўлиб қириши, ўз она Ватанига ҳаққоний равишда ворислик қилиши, дунёдаги барча эркин халқлар катори тинчликда хотиржам яшаш истаги борлиги тантанали равишда қатъият билан билдирилади.

Кўп тортишув, муҳокамалардан ўтиб, тасдиқланган ва хитой тилига таржима килинган бу докладнинг мазмуни, албатта, янги Хитой ҳукумати вакилларига ёқмайди. Уларнинг режаларига, марказдан олган кўрсатмаларига, Совет томони билан юқори доирада килинган келишувларга Шинжонг масаласининг бундай қўйилиши зид эди. Уйгур миллатининг тақдири умумий мафкура, ягона содиалистик тузум, Совет — Хитой дўстлиги йўлида қурбон килинган бўлиб, бошданок, уни хал қилиш янги Хитой ҳукуматининг ички иши, деб эътироф этилган эди. Ерли халқ кўзи олдида ўзларини дахлсиз қилиб кўрсатиш ниятида хитой коммунистлари “ўзинлар пиширган овқатни ўзларинг енглар”, дегандай зарда қилиб муаммони хал қилишни яна Советлар томонига юклайди. Номуссиз, виждонсиз сарик иблис бу вазифани ҳам ҳеч иккиланмай ўзларига хос совуққонлик билан хал қилади.

Бу пайтга келиб Совет ҳукумати Шинжонг масаласидаги ўз мақсадларини амалга ошириб бўлган эди. Биринчидан, ўзининг ёш атом энергетикаси учун сувдай зарур бўлиб турган Шарқий Туркистон ўлкасининг Олтой ва Тарбағатой вилоятларидаги конлардан шиддат билан йиллар давомида ташиб йигилган радиактив уран рудалар захираси атом бомбасини саноатлаштириб ишлаб чиқариш учун етарли миқдорда йигилган эди. Иккинчидан, совет қуроли ва ёрдами билан Осиё китъасидаги энг йирик Хитой давлатида ҳокимият тепасига коммунистлар келтирилди. Келажакда содиалистик тузумнинг Осиё мамлакатлари бўйлаб ёйилиши учун бу катта замин эди. Совет Иттифоқи бошчилигида Шарқий Овропа ва Осиё китъасини қамраган ягона содиалистик лагер шаклланмоқда эди. Учинчидан, ўзлари ясаган ташқи Мўғулистон давлатини янги Коммунистик Хитой ҳукумати тан олишга мажбур этилди ва Совет — Хитой чегарасидаги узун ҳудудда ҳар эҳтимолга қарши ўзига содик буфер давлат тикланди.

Бу эришилган натижалар эвазига ва келажакда маслакдошлар биргаликда амалга оширадиган “буюк” мақсадлар йўлида Шарқий Туркистон ўлкаси, уйгур миллатининг миллий мустақиллик кураши, озодлиги, инсоний ҳақ-ҳуқуқлари қурбон қилинди. Сталин ва унинг ҳамтовоқлари виждонсизларча инсоний ахлоқнинг оддий меъёр, приндип ва

мезонларига хиёнат килдилар. Совет хукуматининг махфий карорида: “Шинжонгда кейинги йилларда “махсус” ташкилотлар томонидан олиб борилган барча ишлар тугатилсин, уч вилоят халки ихтиёрий равишда янги коммунистик Хитой давлатининг таркибига кириши таъминлансин, Совет — Хитой дўстлик муносабатлари мустахкамлансин”, деб кўрсатма берилди.

1949 йил август ойининг охирларида Пекинга умумхалк сиёсий маслахат Кенгашида Шинжонг халки номидан иштирок этиш учун Ахмаджон Косимий бошлик делегация Гулжадан жўнаб кетади. Делегация таркибига унинг раиси Ахмаджон Косимий, Миллий армия кўмондони генерал-лейтенант Исхоббек Мононов, Олтой вилояти волийси генерал-майор Далелкон Сугурбоев, хансу миллатининг вакили сифатида Абдукарим Аббосов, таржимон-котиб Абдурашид Иминов, адъютант майор Гани Каримов бошлик тўрт нафар мухофазатчи ходимлар ва бошқалар киради. Жами 11 киши, бошқа манбаларга биноан 17 киши. Делегацияни кузатиб бориш вазифаси Гулжадаги Совет вице-консули Василий Борисов зиммасига юкланади.

Хайратланарли хол шундаки умумшинжонг халки делегацияси таркибига ўлка хукуматининг Урумчидаги аъзоларидан бирор киши киритилмаган эди. Бу холат делегация аъзоларини сергаклантириши керак эди-ку! Пекин улар Урумчидан вакиллар таклиф килинмаганини ўзгача гурур билан ўзларининг Пекин олдидаги обрў-эътибори баландлигидан деб тушунадилар.

Совет хукуматининг таклифига биноан делегация Пекинга Совет Иттифоки оркали учишлари керак эди. Лекин Олмата аэропортидан кўтарилган самолёт Пекинга етиб келмайди. У Иркутск атрофида хавода халокатга учрайди ва барча делегация аъзолари халок бўлишади. Мана шундай шафкатсиз усул билан ўз кингир ишларининг бажарувчилари, гувоҳдари гумдон килинади. Бу Совет махсус ташкилотларининг навбатдаги разил тадбирларидан бири эди. Маълумотларга кўра, бу фожиа тафсилотлари шу кунга қадар махфий сакланмокда.

Гулжадаги совет консули бу ерда колган хукумат аъзоларидан Сайфиддин Азизийни 3 сентябр куни ўз олдида таклиф килиб, Москвадан шошилинич олинган куйидаги маънодаги телеграммани рус тилида ўкиб эшиттиради: “Ахмаджон Косимий бошлик делегация учиб кетаётган Ил-12 русумли самолёт Иркутск устидан ўтаётганида об-хаво кескин ёмонлашиб, ўз бошқдрувини йўкотгани учун, бахтга қдрши, тоққаурилади. Самолёт ичидаги 17 та делегация аъзолари халок бўлади”. Бу фожиа сирлари шу қиска тушунтириш билан қифояланади.

Шаркий Туркистон уч вилоят раҳбарияти ихтиёрий равишда хокимиятни хитой коммунистларига топширмагани учун Сталин томонидан шундай усул билан ўлим жазосига маҳкум этилади. Жахон жамоатчилиги кўз олдида бу усулни ишонарли килиб кўрсатиш учун улар хатто ўзининг содик мутахассис жосус-дипломатини ҳам бирга қурбон қилади. Дархақиқат, мақсадга эришишда иймонсиз, виждонсиз коммунистлар учун барча усуллар яхшидир.

Шундан кейин сентябр ойининг ўрталарида Пекинга умумхалк сиёсий маслахат

Кенгашининг биринчи сессиясига етиб келган Сайфиддин Азизий ва Бурхон Шахидий бошлик янги делегация Шинжонг халқининг ихтиёрий равишда коммунистик Хитой давлати таркибига кириши тўғрисидаги хужжатларни сўзсиз имзолайдилар. Шунинг эвазига Мао дзедун Сайфиддин Азизийни Шинжонг ўлка ҳукуматининг раиси этиб тайинлайди.

Натижада, Алихонтўра ташаббуси, бошчилиги асосида ташкил топган Миллий армия тарқатилади; миллатсевар, Ватанпарвар улуғларимиз таъқибга учрайди, камалади ёки чет элларда паноҳ топадилар. Бепоён Шарқий Туркистон ўлкаси Кизил хитойларга ўлжага қолади. Ички Хитойдан чумолидай ёпирилиб кела бошлаган коммунистлар ва уларнинг сон-саноксиз қуролли қўшини ерли халқни темир исканжага олиб, итоатқўй маҳкумларга айлантира бошлайди. Бу жараёни кўриб, билиб турган калбида миллий ҳиссиёти бор бугунги авлод кўзларида нам бўлмаса ҳам, калбида йиглаб келмоқда...

Увайсхон Шокировнинг "Алихонтўра Соғуний" китобидан